

BESCHRIJVING

VAN

DE WAALSCHÉ FURIE TE DOKKUM,

IN HET JAAR 1572,

DOOR

HENDRIK BRA,

MED. DOCT.

(Henrici a Bra *Doccumanæ stragis descriptio*, vid. Suff. Petrus,
De script. Fris, dec. XVI, 7.)

Onder andere steden van het overrijnsche (1) Friesland, welke jammerlijk geleden hebben door dezen noodlottigen en droevigen burgeroorlog, heeft de stad Dokkum haar aandeel in de rampen ondergaan in de maand September van het jaar 1572, toen de kolonel Caspar De Robles, heer van Billy, in naam des Spaanschen konings en der pausgezinden, Friesland bestuurde. Deze had in de stad eene bezetting gelegd, tegen de invallen der Geuzen, die kort te voren Sneek, Bolsward en Franeker

(1) Overrijnsche Friezen noem ik het volk, dat tusschen het Flye (den derden Rijnmond) en de Eems woont, bij Tacitus de groote Friezen genoemd, ter onderscheiding van de kleine Friezen, die, bewesten den Rijn wonende, tot de Hollandsche volken gerekend worden.

vermeesterd hadden, en bovendien de naburige stranden en wadden met eenige oorlogschepen bestookten.

De geschiedenis dezer gebeurtenis willende beschrijven, komt het mij niet ongepast voor, met eene beschrijving van de stad aan te vangen, voor zoo verre de tegenwoordige stoffe het vereischt. Want hoedanig derzelve toestand, en te voren en na deze beroering, geweest is, zal ik er niet bijvoegen, daar dit niet in mijn tegenwoordig oogmerk ligt.

De stad Dokkum is in dat gedeelte van Friesland gelegen, hetwelk Oostergo genoemd wordt. Zij is zeer oud, en reeds vermaard sedert den marteldood van den bisschop Bonifacius, in het jaar 755. Zij bezit een klooster van de Praemonstratenser orde. Er is eene bron van zoet water, die eenen aangenamen dronk voor zieken en gezonden oplevert. In de omstreken van de stad zijn meer wellen van zoet water, hetwelk opmerkelijk is in zulk eenen zilten bodem, zoo nabij de zee. Eertijds was de stad met eenen wal omgeven, thans is zij open, als een vlek, en niet, door muren, tegen eenen vijandelijken aanval gedekt. Zij had voorheen ook een vrij sterk kasteel, tot wering van de strooptogten der naburen, van waar het gedeelte der stad ten zuiden van de doorstroomende gracht, tot op heden, nog den naam van *de Burgt* draagt. Eene breede gracht loopt midden door de stad, toegankelijk voor eb en vloed, en geschikt tot het in- en uitlaten van vrachtschepen, daar zij met de Wadden en de Noordzee, op eenen afstand van twee mijlen, in verbinding staat. Daardoor kunnen de graanschepen van Dantzig, en andere uit Noorwegen, Bremen, Hamburg, en andere havens van de Oostzee, dikwijls hier hunne waren brengen en halen; hoewel eertijds met grooter gemak, dan tegenwoordig, wegens de groote zandbanken, die zich in de naburige zee vastzetten. Zoo is er eene zekere wisseling en bepaalde

omloop van alle zaken, zelfs van de grootste rijken, hoe veel meer van steden en stroomen. De geschiedenis geeft ons daarvan eene menigte voorbeelden aan de hand. De geschiktheid van het kanaal en de haven, die eene veilige ligplaats voor de schepen aanbieden, maken de stad, hoewel zij klein is, volkrijk en uitstekend, door de netheid der huizen en den overvloed van allerlei zaken. De lucht is er, naar gelang dezer provincie, vrij gezond. Een heerlijk veld, door slooten in grasrijke weilanden afgedeeld, en zeer geschikt om het vee vet te weiden, met aanzienlijke en rijke dorpen, omgeeft de stad aan de noordzijde. Deze streek, in twee grietenijen, beide Dongerdeel in de landtaal genoemd, onderscheiden, levert aan de stedelingen boter, kaas, garst, weit en andere levensmiddelen. Ten zuiden liggen, op eene halve mijl afstands, de Wouden, van waar de turf, met wagens of schepen, naar de stad vervoerd wordt. Ten oosten vertoont zich Kollum, een aanzienlijk dorp. Westwaarts ligt Leeuwarden, de hoofdstad van Friesland, op twee mijlen afstands, waarheen men reist langs de Ee, eene gegraven vaart, alleen voor kleine schepen bevaarbaar. De stad heeft nog andere voordeelen, waardoor zij de vergelijking met andere Friesche steden ligtelijk kan uithouden. Doch deze bewaar ik tot eenen anderen tijd, als ik den tegenwoordigen toestand van Dokkum beschrijven zal. Tot opheldering van de geschiedenis, welke ik thans te boek stel, moge dit genoeg zijn. Dus ter zake:

De veelvuldige vervolgingen in Nederland tegen die van de gereformeerde religie, die men, met eenen schimpnaam, geuzen noemt, hadden Alba, den landvoogd des konings van Spanje, zoodanig tot allerlei wreedheid en onverzadelijke hebzucht vervoerd, dat hij alle pligten, welke hij, in naam des konings, aan de Nederlanders verschuldigd was, vergetende, dagelijks ontelbare en ongehoorde kne-

velarijen, de eene na de andere, uitdacht, en daarmede de ongelukkige ingezetenen, tegen alle regten, vrijheden en privilegiën, belastte. Hij eischte, namelijk, den tienden penning van alle roerende en onroerende goederen en van alle koopwaren. Ik zal hier niet spreken van zijne onmenschelijke wreedheid, overal jegens de ongelukkige gereformeerden gepleegd, waarin hij de wreedheid van Phalaris, de moordzucht van Nero en de woede van Pharao, verre heeft overtroffen. Daarvan zien wij ontelbare voorbeelden in Doornik, Mechelen, Zutphen, Naarden, Haarlem en vele andere steden, waar hij alle mogelijke daden van bloeddorst en wreedheid gepleegd heeft, met plundering, moord, vrouwenschennis, hangen en branden. Hoe dat ook zij, dit is zeker, dat niets ooit geschikter kon geweest zijn, om de magt des konings van Spanje omverre te werpen, en de zaak der geuzen te bevestigen, dan deze heffing van den tienden penning. Want hieruit sproten terstond vele en groote plotselinge en onvoorziene omkeeringen, zoo in het kerkelijke als in gemeentebestuur, voornamelijk in Holland en Zeeland. Hierdoor begonnen sommige steden, uit ijver voor de gereformeerde religie, andere uit vrees voor de slaafsche onderwerping, die zulk eene onmatige heffing scheen te zullen volgen, het Spaansche juk af te schudden. Zoo toch schenen de bloeiendste steden, die in den koophandel haar bestaan hadden, weldra te gronde te zullen gaan, door het verval van allen handel, dat uit zulk eene heffing te vreezen stond; en dat zoude ook gebeurd zijn.

Toen het zoo in Nederland geschapen stond, begon langzamerhand de magt der geuzen te wassen. De ballingen, die, deels vrijwillig, deels gedwongen, het land hadden verlaten, herkregen den moed, stroomden van alle zijden te zamen, en bemagtigden eenige steden, in naam van den prins van Oranje. Bij geval hadden in dien tijd

de heer van Nedermormter en Johannes, graaf van Schouwenburg, met verzameld krijgsvolk en hulp van eenige edelen, Sneek, Bolsward en Franeker, bezet, in naam der geuzen. Bovendien kruisten eenige, hun toebehoorende, oorlogschepen op de naburige Wadden en langs de kusten der Noordzee, waar zij aan de Friesche zeeplaatsen veel nadeel toebagten, en gelegenheid zochten, om soldaten aan wal te zetten. Hierom zocht de kolonel, wiens dapperheid en krijgskunde bij velen bekend en bij nog meerderen gevreesd was, door overal bezettingen te plaatsen, het overige deel van Friesland scherpelijk te verdedigen tegen de invallen der geuzen. Onder anderen voorzag hij Dokkum, dat slechts met eenen ligten wal van plaggen versterkt was, met twee vaandels pausgezinde voetknechten, waarover het bevel gevoerd werd door den kapitein Rienk Dekama en den vaandrig Kruningen. Van beide zijden stelde men zich ijverig te weer. Schouwenburg had aan twee edelen, Sipke Van Scheltema en Sikke Van Tyessens, volmagt gegeven, om voor de partij der geuzen krijgsvolk te werven. Dit kon den kolonel, die toen te Leeuwarden was, niet onbekend blijven, waarom hij, ten einde op alle wijzen hunne pogingen te keeren, last gaf, om deze beide edelen, in Dongerdeel woonachtig, te vatten, en hunne huizen te plunderen. De eene, bij tijds gewaarschuwd door zijnen broeder Sixtus Van Scheltema, week naar het naburige eiland Ameland; de andere naar Franeker. Maar hunne huizen, benevens eenige boerenwoningen, werden geplunderd, en de kostbaarste have naar Dokkum gevoerd. Tevens werden de omliggende streken, in gedurige strooptogten, door de baldadige soldaten afgeloopen.

Te dezer tijde bevond zich op Ameland een zekere kapitein Gijsbert, die voor twee dagen, met een karveel en zestig man geuzen voetvolk, daar was aangekomen.

Deze spoorde Scheltema, die nog geen krijgsvolk verzameld had, en de boeren, die naar wraak dorstten, wegens de beleedigen der Dokkumer soldaten, aan, om de wapenen op te vatten, en voegde daarbij de aanbieding van zijne hulp. Scheltema, die altijd een vreedzaam man was, het zij door de grootte der onderneming afgeschrikt, het zij door besluiteloosheid in het eerst teruggehouden, gaf eindelijk schoorvoetende toe, en, overgehaald door vaderlandsliefde en wraakzucht, stelde hij zich aan het hoofd. De boeren namen de aangeboden hulp met onbedachtzaamheid aan, niet gedenkende, dat een aangevangen oorlog niet gemakkelijk wordt bijgelegd, noch zonder groote rampen volgehouden. Gijsbert bragt intusschen een dertigtal manschappen naar Oostmahorn, vergezeld van Scheltema, dien hij reeds vroeger tot wraakneming ontvlamd had. De boeren kwamen ook, als een eenig man, opzetten, op het sein, door klokgeklep gegeven, sommigen met geweren, anderen slechts met hooivorken, gewapend, en trokken met vliegend vaandel naar de stad. Dat was de 15. September des jaars 1572.

De pausgezinde soldaten, den vijand ziende naderen, trokken uit, en ontvingen hem met ligte schermutselingen, doch, minder in getal zijnde, moesten zij weder naar de stad wijken. Men riep in eens te wapen, en bereidde zich, met vereende krachten, tot verdediging; doch de vijandelijke magt niet kunnende afslaan, daar zij tusschen twee vijanden bekneld waren (want de burgers verleenden bijstand aan de geuzen, deels door omwentelingzucht aangespoord, deels door wraakzucht gedreven), vloten zij, hals over kop, naar Leeuwarden, of bergden zich bij Roomschegezinde burgers. Van deze laatsten wierpen eenigen zich in den kerktoren van het klooster, een groot vierkant gebouw, van ouden Frieschen steen opgetrokken, trommen en geweren medenemende, omdat zij daar eene

veilige schuilplaats hoopten te hebben, tot er nieuwe troepen zouden aankomen, om den vijand te verdrijven. Want zij hielden zich overtuigd, dat de stad door de pausgezinden niet zoude worden opgegeven, dewijl zij, door hare ligging, in dezen burgeroorlog groote diensten aan geheel Friesland en Groningen kon bewijzen; en hierin bedrogen zij zich niet, zoo als in het vervolg blijken zal. Bij hen voegden zich nog twee Roomschegezinde burgers. Men zegt, dat er reeds daags te voren buskruid, leeftogt en andere benoodigdheden tot verdediging, op den toren gebragt waren, tot een toeverlaat voor elke uitkomst. En zoo bereidden zij zich op het doorstaan van eene belegering voor.

Toen de pausgezinde soldaten nu deels verlopen waren, deels in de stad zich verscholen hielden, was de vrije toegang voor de geuzen open. Zij kwamen dus des morgens tegen acht uren, bij hoopen, de Aelsumer poort binnen, terwijl eene menigte van burgers hen toejuichte en begroette. Veelvuldige kanonschoten werden gelost, tot een teeken der overwinning, en de geheele stad weergalmden van vreugdegejuich. De groote hoop, die altijd naar verandering haakt, en derwaarts neigt, waarheen de fortuin overhelt, voegde zich ligtelijk bij de partij der geuzen, hopende op vrijheid voor zich zelve, door het uitdrijven van de pausgezinde bezetting. Derhalve, verblijd over de schielijke en ongedachte overwinning, doorzochten zij, met vereenigde magt, de huizen der Roomschegezinden en het klooster, of ook ergens nog een vijand verholen was. Zij plunderden de kerken; roofden den inboedel, zoo van huiselijk als kerkelijk gebruik, der monniken; liepen langs de straten, met pijpen en koorgevaden omhangen, en droegen den broodgod (zoo noemden zij de geconsacreerde hostie), met de heilige beelden, wijnwater en wijkwast, in optogt, onder schellen klank, door

de stad; welk alles voor de Roomschgezinde burgers hard was om te aanschouwen. Deze laatsten ontvingen verlof, om in de stad te blijven, mits zich onder eede verbindende, om hunne huizen niet te verlaten. Doch sommigen van hen waren met de pausgezinde soldaten uit de stad gevlugt, gelijk ook alle monniken, op één na, van wiens tusschenkomst de stedelingen naderhand zich bediend hebben, zoo als later blijken zal.

Terstond liet men door den omroeper afkondigen, dat al wie een soldaat der pausgezinden in zijn huis verborgen hield, en niet uitleverde, met den dood gestraft zoude worden. Er werden drie of vier te voorschijn gebragt, die terstond in boeijen geslagen en in den kerker geworpen werden. Terwijl deze naar de gevangenis gebragt werden, gooiden de jongens hen met mest en steenen, waarom zij naderhand, door de aankomst der hunnen bevrijd, aan de burgers veel schade hebben toegebragt, en de hun aangedane belediging duchtig gewroken.

Terwijl dit zoo geschiedde, zagen de verstandigsten onder de burgers deze algemeene verwarring, en de bijna meer dan soldatenlosbandigheid, en berekenden, dat de inkomst der pausgezinden niet dan verderfelijk en noodlottig wezen zoude, en dat daarnit veel kwaads voor de burgers moest ontspruiten; zoo als ook weldra gebeurd is. Hierom zouden ook eenige gereformeerden, die oordeelden, dat zij daar niet veilig konden wonen, waar geen orde en tucht bewaard werd, besloten hebben, voor eenige dagen uit de stad te wijken, zoo daar niet, door eene publicatie, tegen voorzien ware. Dit alles geschiedde in den voormiddag.

Na den middag overleide men, wat verder te doen met hen, die op den toren gevlugt waren. Want de stedelingen zagen ligtelijk in, dat hun van uit dien toren veel schade kon gedaan worden, zoo zij niet haastig den vijand

van daar verdreven. Maar dat was juist de moeilijke zaak. Na hierover geraadpleegd te hebben, trachtten zij de soldaten tot overgave te bewegen, door tusschenkomst van den monnik, die in de stad gebleven was, door wien zij hun lijfsbehoud en vrijen aftogt lieten beloven. Doch de soldaten gaven kloekmoedig ten antwoord, dat zij niets liever wilden, dan zich tot den laatsten ademtogt verdedigen, wat ook de uitkomst wezen mogt; dat zij met de geuzen niets te maken hadden, en, in naam van den koning van Spanje en hunnen kolonel, den toren zouden bewaren tot de terugkomst hunner makkers. Dus wierpen zij standvastig alle door de stedelingen aangeboden voorwaarden. Daarom besloot men kanon te laten aanrukken, en den toren te beschieten. Doch te vergeefs. De belegerden hadden voor de beschoten punten rood laken gespannen, waardoor de kracht der kanonkogels, op eene zachtere stof aankomende, gebroken werd. Zoo ontvingen zij vele schoten met onbezweken moed. Zelve bestuurden zij hun geweervuur, op de aanrukkende burgers, met zoo veel beleid, dat zij bijna geen roer vruchteloos afschoten. Van de belegerden sneuvelde slechts één, dien zij terstond uit den toren naar beneden wierpen. Van de burgers werden er twee gedood en drie gekwetst.

Dewijl de stedelingen op die wijze niets vorderden, sloeg men verschillende maatregelen voor, om den toren te vermeesteren, en besloot eindelijk, om hem in brand te steken, na alvorens, door den monnik, de soldaten voor de tweede maal te hebben opgeëischt, met aankondiging van het gevaar. Ook dit werkte niets uit. Derhalve bragt men brandstoffen bijeen, waartoe de volksmenigte hooi, stroo, pik, ranse boter, en zelfs de heiligenbeelden van de altaren gehaald, ijverig aandroeg. Men stak den brand aan, hopende, dat zij óf zich zouden overgeven, óf door vlam en rook verstikt worden. Den geheelen nacht

hield men het vuur aan, door telkens nieuwe en versche brandstof aan te voeren, zoodat het bindwerk, waaraan de klokken hingen, door de vlam aangetast, deze deed smelten en in droppels op den grond neêrvallen. Zoo hevig was deze brand.

Evenwel was dit zoo weinig voldoende, om hen tot de overgave te dwingen, dat zij zelfs, door het gevaar verwoeder geworden, als het ware tot een teeken van aanval, de trommels roerden, en, de stedelingen beschimpende, onder allerlei bedreigingen, hun dood en verderf aankondigden. Dit is ook weldra gevolgd: want die torenbrand is dood en rouw aanbrengende voor de burgers geweest, en de aanvang van alle ellende in de stad. De toren nu, vierkant zijnde, van binnen met eene steenen zoldering, en van buiten met eenen vrij ruimen omgang voorzien, gaf den belegerden gelegenheid, om zich van tijd tot tijd te verplaatsen, en daardoor de kracht van de hevige vlam te ontwijken. Dus was de toestand van de belegerden op den toren.

Toen men des anderen daags, vroeg in den morgen, zag, dat de belegerden nog even hardnekkig waren, en zich noch door geweld, noch door beloften, van daar lieten verdrijven, maakte men, na gemeenschappelijk overleg, met vlijt en zorg, het noodige tot verdediging van de stad gereed, spoorde elkander aan, en verbond zich bij eede, om zich kloek en onvermoeid te weeren. Men zond brieven, om hulp, aan den graaf van Schouwenburg; men liet door den omroeper alle burgers op de markt bijeen roepen, en kondigde eene publicatie af, dat niemand, buiten voorkennis van de kapiteinen, zich uit de stad mogt begeven. Eenige boeren, evenwel, overtraden dit verbod, daar zij heimelijk naar huis vloden.

Die zich in de stad bevonden, voor het meerendeel burgers of boeren (want er waren slechts dertig soldaten),

werden aangewezen, om de wachten te betrekken en de overige dienst te verrigten. De tot den strijd ongeschikte menigte, van beiderlei sekse, werd bestemd, om steenen, mest, aarde, zoden, takkebossen, en wat maar verder dienen konde, om eenen wal op te werpen en te bevestigen, aan te dragen. Anderen groeven eene gracht, gedeeltelijk met hulp van de omwonende landleieden. Waar zij, wegens tijdsgebrek of ongeschiktheid van de plaats, den wal niet konden doortrekken, maakten zij houten schuttingen, uit dubbele planken, die ligtelijk de kogels van het klein geweer konden wederstaan, zoo als op de oude brug en eenige andere plaatsen gebleken is. Den wal, die vroeger reeds door de pausgezinden opgeworpen was, herstelden zij, en vernieuwden de deuren der poorten, en dat met zoo veel spoed, in éénen dag, dat zij eenen tijd lang aan de vijandelijke magt het hoofd hadden kunnen bieden, indien zij genoegzaam van soldaten voorzien geweest waren.

Ik kan hier niet met stilzwijgen voorbijgaan iets, dat dien morgen, zeer vroeg, zoude gebeurd zijn.

De boeren uit den omtrek gingen, naar gewoonte, des ochtends vroeg stadwaarts, om hunnen handel te drijven. De stad naderende, hoorden zij van alle kanten een ongewoon gedruisch, als geschreeuw van tegen elkander optrekkende krijgslieden, gekletter van wapenen, gehinnik en getrappel van paarden, ofschoon niemand iets zag. Tevens ontwaarden zij brand op verscheidene plaatsen in de stad, waardoor zij, verschrikt en verslagen, die bijna niet durfden binnengaan. En binnengekomen zijnde, verhaalden zij aan verscheidene personen voor stellig, dat zij dit gezien en gehoord hadden, meenende, dat men in de stad te wapen geloopt was, en dat er brand was gesticht, terwijl de vijand van alle zijden de stad omsingeld had. Daar er nu in dien nacht niets dergelijks gebeurd

was, hielden zij dit voor voorteekenen van eene aanstaande nederlaag. En dat deze hunne meening niet ijdel of ongegrond geweest is, hebben de stedelingen des anderen daags, tot hunne groote schade, ondervonden: want op dien volgenden dag werd de stad door de pausgezinden aangetast, gelijk wij vervolgens verhalen zullen.

Opdat dit niemand verdicht of belagchelijk moge toeschijnen, merk ik op, dat dikwijls zulke voorteekenen en andere wonderen, tegen den loop der natuur, in de lucht en op aarde gebeuren, en oorlogen, oproeren en andere omwentelingen, voorafgaan, waarvan vele verhalen ten bewijze kunnen aangevoerd worden. Plinius schrijft, I. II, cap. 56, dat men eenen klank van wapenen en trompetten aan den hemel gehoord heeft in de Cimbrische oorlogen, en dikwijls te voren; en dat bij den aanvang van den Marsischen oorlog stemmen gehoord zijn en gekletter van wapenen, die de gevaren des oorlogs aankondigden. Augustinus verhaalt, in het II. b. *De civitate Dei*, c. 25, dat in zekere uitgestrekte vlakte van Campanië, waar niet lang daarna een verfoeijelijke burgerkrijg gestreden is, eerst vervaarlijke geluiden gehoord zijn, als voorteekenen van dien weldra gevolgden burgeroorlog. Welke wonderbare teekenen de verwoesting van Jeruzalem zijn voorafgegaan, toont ons Josephus, de beschrijver van den Joodschen oorlog, naar wien wij den lezer verwijzen, ten einde hem niet te vermoeyen met zulks hier te herhalen.

Wat echter die dingen zijn, welke men zoo hoort en ziet, is thans mijn plan niet te onderzoeken, zoo als ook niet, door wien dit geschiedt. Het zij ons genoeg, dat, als het geene ijdele inbeeldingen of natuurlijke dingen zijn, het goddelijke waarschuwingen zijn, die door goede engelen, of op eenige andere onbekende wijze, gedaan worden, opdat wij daaruit leeren, dat niets bij toeval geschiedt, en dat er niets zonder Gods wenk en wil

voorvalt, maar dat de wisselingen van alle zaken, oorlogen, vrede, verwoestingen van steden, leven en dood, met één woord alles, in zijne magt en onder zijn bestuur staat; en eindelijk, dat wij door deze dingen vermaand worden, om niet roekeloos en zorgeloos te wezen, maar van harte God te vreezen, en Hem met waarachtig geloof aan te roepen.

Doch ik keer tot mijn verhaal terug.

Nadat alles in de stad zoo was toegerust, als ik gemeld heb, vernam men in de stad de bedreigingen van den kolonel, die vergramd was over de nederlaag der zijnen, waardoor de gemoederen der burgers vrij wat verslagen werden; doch brieven, tegen den avond uit Franeker aangebragt, vol van hoop en beloften van hulp, wakkerden ze weder op. Er werden twee vaandelen voetknechten verwacht, onder geleide van Johannes Buma en Sicke Tyessens. Op den schrik, dien het gerucht eener belegering had aangejaagd, volgde dus de blijdschap, die zij door het lossen van geweerschoten te kennen gaven. Zij zetten zorgvuldig wachten uit, propten het grof geschut vol met looden kogels, en plaatsten dat daar, waar zij meest de aankomst des vijands vreesden. Zij deelden kruid en lonten uit, en bereidden zich op ieder geval, om of den bondgenoot te ontvangen, of het vijandelijk geweld af te slaan.

Intusschen zat de kolonel ook niet stil. Door de pausgezinden, die naar Leeuwarden gevlugt waren, en door anderen, die in des naasten onheil hun voordeel zochten, aangespoord, vergaderde hij uit alle vaandels de kloekste soldaten, ongeveer vijf honderd voetknechten, en zestig ruiters, allen met geweren gewapend. Deze waren uitgelezene manschappen, van beproefde vaardigheid, en daarom stelde hij op hunne dapperheid groot vertrouwen. Want het scheen ook, dat de ongewapende en in den

krijg ongeoeffende hoop stedelingen ligtelijk door zulke oude soldaten verwonnen, of ten minste tot overgave gedwongen, konden worden.

Na alles door verspieders naauwkeurig uitgevorscht te hebben, trokken de pausgezinde soldaten tegen den avond uit Leeuwarden, en begaven zich, in het holle van den nacht, in alle stilte, naar Dokkum op weg, ten einde de hulptroepen der geuzen, die zij vernomen hadden, dat reeds in aantogt waren, te voorkomen, en van de stad af te snijden. De hoop op buit verhoogde hunnen moed: want de kolonel had den zijnen volkomene vrijheid verleend tot plunderen, moorden en allerlei schanddaden te bedrijven, opdat zij ook naderhand gewilliger en vaardiger zouden zijn, om diensten in den oorlog te bewijzen.

Er is eene plaats, niet ver van Dokkum, aan de vaart naar Leeuwarden gelegen, Oude Zijl genoemd, daar rustten zij een weinig uit, en trokken met het aanbreken van den dag, zoo snel zij konden, op de stad aan. De bogten en krommingen van den dijk maakten, dat de burgers hen niet bespeurden, voordat zij hen bereikt hadden, en zich zelven, door het losbranden van geweer, aankondigden. Deze, van hunnen kant, liepen ter verdediging toe, ontvingen den aanstormenden vijand, en riepen alles in de stad te wapen. Van wederzijden werd heftig gestreden, zoo tot verdediging als tot den aanval. Doch van het groot geschut konde men tegen den vijand geen gebruik maken, omdat hij, door overloopers voor het gevaar gewaarschuwde, niet van die zijde aankwam, waar de burgers zijne komst het meest gevreesd hadden. De houten borstwering van dubbele planken, welke zij den vorigen dag gemaakt hadden, en een naburige koornmolen, boden den burgers eene verschansing aan, terwijl de vijand door eenen hooger rug van den naasten dijk gedekt was. De burgers sloegen moedig een' en anderen

aanval af, zoodat de pausgezinden, de vermeestering van de stad aan die zijde opgevende, terugtrokken. In dezen strijd sneuvelden twee van de pausgezinden en een van de burgers, maar verscheidene werden aan beide zijden gekwetst.

De boeren stonden op de wacht bij de naburige poort, de Hanspoort genoemd; maar weinig getrouw aan den afgelegden eed, dachten zij, zoodra zij den vijand over het veld zagen naderen, alleen aan hun eigen behoud, en vlugten schandelijk weg, zonder zelfs den strijd te beproeven. Hierop gaven de soldaten, die op den toren ingesloten waren, door een teeken, aan de hunnen te verstaan, dat de boeren weggelooopen waren, en de poort vrij was; en deze, schielijk aanrukkende, bezetten de poort, en waren meester van de stad.

De burgers, evenwel, gingen nog den vijand moedig tegen, zoo veel zij konden, daar hij beschroomd de stad introk, uit vrees, dat eenigen, in hinderlaag liggende, hem in den rug zouden aanvallen; en schoon hij reeds *har har* riep, dreven zij hem een groot eind wegs terug. Doch weldra konden zij, in getal onderdoende, den aanval niet langer wederstaan, en, door hunne bondgenooten, de boeren, schandelijk verlaten zijnde, waren zij gedwongen, een goed heenkomen te zoeken. Bij de pausgezinden voegden zich terstond die op den toren belegerd geweest waren, en zij, die in de gevangenis tot nu toe gehouden waren, of in de huizen van Roomschegezinde burgers zich heimelijk verscholen hadden, kwamen uit hunne schuilhoeken te voorschijn. Het teeken, waaraan zij zich onderling herkenden, was een bosje stroo, het voortteeken van de latere brandstichting. Zoo is na drie dagen de stad door de pausgezinden even gemakkelijk hernomen, als zij die verloren hadden. Er volgde eene geheele verandering van zaken. Die pas overwinnaars geweest waren, dolven

nu, als overwonnenen, het onderspit, en boden hunne halzen aan het zwaard der overwinnaars. Kort te voren hoorde men door de stad gejuich en blijdschap, en nu was alles vervuld met jammerlijk geschreeuw en weegeklag. Zoo weinig kan iemand, bij de wisselvalligheid der menschelijke zaken, zich een bestendig geluk beloven; gelijk de droevige burgeroorlogen in Frankrijk en Nederland, reeds sedert eenige jaren gevoerd, overvloediglijk leeren, dat rouw met vreugde en zegepraal met nederlaag afwisselt.

Terwijl intusschen in het eene gedeelte der stad dit voorviel, kwamen van den kant van Kollum zestig ruiters, van Groningen afgezonden, de stad binnen, en voegden zich bij het pausgezinde voetvolk.

Terstond barstte de woede der overwinnaars los tegen ieder, die hun voorkwam, zonder onderscheid van jaren of sekse. Lijken lagen overal door de stad verspreid, terwijl de straten op vele plaatsen van bloed dreven. Met zulk eene woede aan de slagting gevallen, en hunkerende naar buit, spaarden zij zelfs de Roomschgezinde burgers niet. Zoo zeer doet de gevloekte gouddorst alle eer en betamelijkheid vergeten, en den mensch tot elke misdaad vervallen. Want zoo wel andere neigingen, die in de gemoederen der menschen aanwezig zijn, als de hebzucht voornamelijk, drijft hen met geweld tot het plegen van onregt. Ten bewijze hiervan, wil ik twee voorbeelden laten volgen.

Er werd een inval gedaan in het huis van zeker weinig bemiddeld Roomschgezind burger. Toen de soldaat van dezen eene som gelds afperste, en daartoe zijn leven bedreigde, kwam de vrouw er bij, en zeide: „Zult gij ons ongelukkigen aanvallen, en ons het geld afpersen, die met zoo veel verlangen uwe terugkomst hebben verwacht, daar wij zoo slecht door de geuzen behandeld zijn?”

Daarop den soldaat bij den arm vattende, wees zij op het beeld van den gekruisten Christus, dat aan den wand hing, en vervolgde: „Houd op met ons meer lastig te vallen; gij ziet wel, wie wij zijn (bedoelende, dat zij en haar man Roomsch waren, en hij hen daarom sparen moest).” Doch de soldaat antwoordde onvermurwd: „Gijlieden zijt opgestaan tegen uwen koning, en hebt de geuzen geholpen; zorgt zelve voor het heil uwer zielen; mij raakt het niet, van welke religie gij zijt; maar ik wil geld hebben, en als gij dat niet op staanden voet geeft, zult gij mijne handen gevoelen.” Zoo sprekende, trok hij zijn zwaard, en wilde den man doorsteken; doch werd daarin verhinderd door eenen anderen soldaat, die er op inkwam.

Eveneens verging het een ander Roomschgezind burger, die, de Fransche taal kennende, zich daarom veel beloofde van de goede gezindheid der Waalsche soldaten. Deze liep uit, en trachtte hen, door allerlei beleefdheden, aan zich te verplichten. Den voorbijgaanden bood hij wijn en lekkere spijzen aan; maar, op eene ruwe wijze teruggedreven, moest hij door eene achterdeur ontvlugten, en ontkwam den dood nauwelijks, doordat hij in eene monnikspij gehuld langs de straat zwierf.

Deze voorbeelden voeg ik hierbij, opdat ieder moge zien, met welke furie zij gewoed hebben tegen de burgers, onverschillig van welke religie. Zij werden nog het zachtst behandeld, die een bosje stroo droegen, om door dat teeken zich van de geuzen te onderscheiden; alsmede die geprest werden tot het begraven van de gesneuvelden.

Die niet uit de stad konden vlugten, beklommen de daken der huizen, om de woede der vijanden te ontgaan. Dit was ook ik genoodzaakt te doen; doch door eenen brand in de buurt weldra van daar verdreven, vlugtte ik in het huis van een Roomschgezind burger, en verschool

mij daar in een vat, totdat de razernij der soldaten begon te bekoelen.

Overal zag men troepen van ongelukkige en weerlooze menschen, in haast uit het bed gevlugt, door de straten zwerven, sommigen geheel naakt, anderen slechts in hun hemd. Vrouwen beweenden hare mannen; moeders, hare jonggeborenen in de armen dragende, zochten te ont-komen, en smeekten, al handen wringende, onder eenen tranenvloed, om lijfsгенade. Ik ijs nog, bij het herdenken van alles, wat ik gezien heb, of van geloofwaardige men-schen heb hooren vertellen. O vreeselijke woede!

Tegen den avond begon de woede der pausegezinden een weinig te bedaren, en wel uit deze oorzaak: Drie dagen te voren waren er, gelijk ik boven gezegd heb, eenige Roomschgezinde burgers, met de soldaten, naar Leeuwarden gevlugt. Deze vervoegden zich, op het vernemen van zoo veel wreedheid, bij den kolonel, en smeekten om het leven voor hunne ongelukkige mede-burgers, of dat men althans voortaan de weerlooze menigte sparen zoude (want er was bevolen, de geheele stad te vuur en te zwaard te verdelgen). De kolonel, door hunne voorbede en door de tranen van eenige aanzienlijke vrouwen bewogen, beval, dat men den moord zoude staken, en dit door koeriers aan zijne soldaten bood-schappen.

Dit bevel beteugelde de woede der soldaten eenigzins, zoodat zij van het moorden tot plunderen oversloegen. Zij lieten niets gesloten, geheim of verholen over, door-zochten alle schuilhoeken, en doorsnuffelden de verborgenste wijkplaatsen, en liepen als speurhonden door de stad, aangevuurd door begeerte, om geld en goed te zoeken. Zij meenden voor vast, dat zij hunne onverzadelijke goud-dorst door groote schatten zouden stillen. Die zij in de huizen vonden, begonnen zij te kwellen, en door bedrei-

gingen te noodzaken, om hun goud, zilver en kostbaarheden aan te wijzen; en zoo persten zij velen eene groote geldsom af. Bij geval was voor weinige dagen veel gelds uit de omliggende dorpen in de stad zamengebragt; dit viel nu alles, als buit, in vijands handen. Men verhaait algemeen, dat er in een huis toen dertig Portugeesche goudstukken gevonden zijn, waarvan elk de waarde had van dertig Caroli guldens van twintig stuivers. Uit dit en dergelijke voorbeelden kan men ligtelijk opmaken, hoe rijk deze stad geweest is, hoewel zij twee jaren te voren, bij den algemeenen watervloed en overstroming van Friesland, groote schade geleden had.

Aan de plunderingen en den moord kwam een einde, door het gerucht van de aankomst van soldaten, tot ontzetting van de stedelingen. Het waren die, welke ik vroeger vermeld heb, onder aanvoering van Johannes Buma en Sicke Tyessens. Op het hooren daarvan verhaastten de pausgezinde soldaten, met den buit, dien zij in schepen geladen hadden, hunnen aftogt naar Leeuwarden, zooveel zij konden.

Toen er niets meer te plunderen viel, staken zij het vuur in de stad, en verwekten brand op verschillende plaatsen. Zij stopten buskruid in hammen en schinken en andere vette voorwerpen, die zij met lonten omwonden, en zoo overal in de huizen wierpen, opdat zij te schielijker vuur zouden vatten. Op die wijze werden, in verloop van weinige uren, meer dan twee honderd huizen door de vlammen verteerd (vreeselijk was de aanblik van de stad), en zoo niet, door den ijver van eenige burgers, de brand bij tijds gebluscht ware, zoude de schade nog veel grooter geweest zijn.

Terwijl dit in de stad voorviel, en de hevigheid der pausgezinde soldaten afnam, kroop ik uit mijnen schuilhoek te voorschijn, en geraakte, door de hulp van zeke ren advocaat, buiten de Keppelspoort, na eerst mijne kleeding veranderd te hebben, om niet door de tegen-

komenden herkend te worden. Naauwelijks honderd schreden van de stad verwijderd, bereikte ik eenen hoop ongelukkigen van allerlei leeftijd, door eene sloot, gemeenlijk de Maersloot genoemd, reeds voor de vervolging der vijanden beveiligd. Die sloot doorwaadde ik met bloote voeten; maar meende daarmede nog niet aan alle gevaar ontsnapt te zijn. Ik ging dus verder, en zwierf het overige gedeelte van den dag en den volgenden nacht door de Wouden, met een en ander van mijne stadgenooten, totdat ik mij op eene mijl afstands van de stad bevond. Zoo heeft God mij toen, door zijne goedheid, aan het dreigende gevaar en de handen dergenen, die mijn bloed zochten, ontrukkt. Voor deze weldaad, aan mij ellendig zondaar bewezen, breng ik Hem den hoogsten dank toe. Hij geve, dat het overige van mijn leven aan de eer van zijnen naam gewijd, en voor de zaligheid mijner ziel besteed worde, door en om zijnen eeniggeboren Zoon, Jezus Christus, onzen Heer!

De pausgezinden, na de plundering van de stad met buit beladen, lieten eene bezetting van 150 man, onder den kapitein Monjoie, in de stad, en trokken met versnelden marsch naar Leeuwarden, terwijl een deel de schepen begeleidde, waarin zij den buit geladen hadden.

De geuzen van Franeker, tot bijstand van de Dokkumers afgezonden, hadden op eene halve mijl afstands van de stad overnacht, en, de aankomst des vijands met den buit vernemende, legden zij zich aan den oever der Eestroom in hinderlaag tegen de pausgezinden, die zorgeloos, en niets dergelijks vermoedende, zonder orde voortrokken. Zij dreven deze deels op de vlugt, en namen ze deels gevangen, en bemagtigden tevens eenige met buit beladene schepen, welken roof zij op wagens legden, en tegelijk met de gevangen naar Franeker vervoerd hebben.

Dit is eene korte, maar getrouwe, beschrijving van

deze allerverschrikkelijkste furie, met welker vermelding het mijne bedoeling geweest is, dat wij, door zulke zaken in geheugenis te bewaren, mogen leeren in allerlei rampen, en vooral in oorlogen, de voorzienigheid en regtvaardigheid van God te erkennen. Want indien, gelijk het inderdaad is, de Goddelijke voorzienigheid zich ook tot de kleinste zaken uitstrekt, waarom zullen wij dan niet zeggen, dat ook die dingen, welke in den oorlog geschieden, onder zijn bijzonder bestuur plaats grijpen. Wij zien dikwijls het magtigste en strijdbaarste volk door een ander, dat in getal en krachten veel geringer is, overwonnen en zelfs geheel en al vernield worden; wij zien heerschappijen van den eenen op den anderen overgaan, en den overwinnaar op zijne beurt de overwonnene worden. Datgene keert dikwijls tot verderf, wat eene dadelijke overwinning beloofde. Het sterkste leger wordt vaak door eene geringe zaak in verlegenheid en ontsteltenis gebracht, en werpt de wapenen weg, zonder eenen vijand gezien te hebben, en vlugt, en verlaat schandelijk zijnen post. Daarvan bestaan overal voorbeelden, zoo in de gewijde als ongewijde geschiedenis. Hoe, zullen wij dan zeggen, dat zulks bij toeval geschiedt? God is het, die het zoo wil, zonder wiens wenk niets gebeurt. Hij heeft zijne redenen, waarom het zoo geschieden moet. Die redenen moeten wij eerder met bewondering eerbiedigen, dan nieuwsgierig navorschen. Ondoorgroendelijk zijn zijne werken, en onnaspeurlijk zijne oordeelen

Wat zijne regtvaardigheid betreft, de oorlog sleept vele rampen mede. Wij lezen het overal in de historie, wij zien het en merken het op bij dagelijksche ondervinding, hoe de woede des oorlogs maagden geroofd, kinderen aan hunne ouders, mannen aan hunne echtgenooten, vrouwen aan hare mannen, ontruikt, huizen geplunderd, moord en brandstichting gepleegd, en alles met wapenen, lijken,

*

bloed en rouw, vervuld wordt; hoe landstreken en gewesten verwoest, trotsche steden gesloopt, en allerlei hardheden en wreedheden in den oorlog bedreven worden. Wanneer wij dit zien gebeuren, worden wij dan niet genoodzaakt te bekennen, dat God regtvaardig is, en dat dit alles naar zijn regtvaardig oordeel geschiedt? Daar Hij om onze zonden ons billijk straft, onzen hoogmoed en trotschheid vernedert, onze weelderigheid en zinnelijkheid kastijdt, het zij die van geheele landstreken, het zij die van bijzondere personen, en onze bedorvene zeden wil verbeteren. Daarom kan men, niet zonder reden, die algemeene rampen, welke in den oorlog plaats vinden, straoefeningen noemen van de Goddelijke regtvaardigheid, en straffen van de gruwelijke misdrijven, die soms aan het oog der overheid ontgaan, en getuigenissen van de Goddelijke gramschap over de zonden van vorsten en volken. En ook daarin oefent God zijne regtvaardigheid uit, dat somtijds, zonder eenig onderscheid van personen, die rampen allen door elkander treffen, jongeren omgebracht en grijzen vermoord worden, zoo mannen als vrouwen, zoo edelen als geringen, zoo heeren als dienstbaren.

Derhalve, gedachtig zijnde, dat niet door toeval deze rampen ons overkomen, maar door den wil en de beschikking van God, en wel tot ons welzijn, om ons te brengen tot verbetering van onzen wandel, laten wij leeren ons te verootmoedigen onder zijne magt, onze zonden te belijden en onze zeden te verbeteren, volmondig zeggende: Gij, o Heer! zijt regtvaardig, en uwe oordeelen zijn geregt; voor U is de regtvaardiging, maar voor ons de beschaming des aangezigts. Tegen U, tegen U hebben wij gezondigd; gedenk onze overtredingen niet, o Heer!

EINDE.

